

TAUTOS ŪKINĖ VEIKLA PRAEITYJE IR ATEITYJE

Stanislovas Algimantas Martišius

Gauta: 2018 m. spalio

Pataisyta: 2018 m. lapkritis

Atnaujinta: 2019 m. gegužė

Santrauka. Lietuvos ūkis per paskutinį šimtmetį patyrė labai daug pokyčių. Tik atgavus nepriklausomybę (1918 m.) Lietuvai reikėjo viską pradėti nuo pradžių, t. y. labai sudėtingose politinėse peripetijose reikėjo kuo greičiau kurti savo ūkį. Viso to pradžia buvo smulkus ir vidutinis verslas, amatai, mažmeninė prekyba. Deja, Lietuva neturėjo savarankiško, verslaus ir gyvenimo inovacijoms neabejingo verslininkų sluoksnio. Tam buvo tiek objektyvių (pasaulinė ekonominė krizė), tiek subjektyvių (apyvartinių lėšų stoka, menka perkamoji galia, valstybės institucijų biurokratizmas ir pan.) priežastys. Tarpukario laikotarpis buvo per trumpas, kad šalies ūkis pasiektų reikšmingesnių rezultatų nors tam tikros sąlygos buvo palankios, o socialinės politikos srityje buvo nemažai nuveikta. Dabarties politikai ir ekonomistai galėtų pasimokyti iš to meto politinio išvalgumo, ekonominio racionalumo, teisinės technikos. Deja, antrasis pasaulinis karas ir po jo sekęs autoritarinis Sovietų Sąjungos ekonomikos pobūdis nulėmė to meto Lietuvos ūkio pobūdį, kaitos neracionalumą. Nepriklausomybės atkūrimas daug kam buvo nelauktas. Teko pradėti tvarkyti Lietuvos ūkį, neturint beveik jokio praktinio ir mokslinio įdirbio, reikalingo objektyvioms ir prasmingoms ekonominėms reformoms atlikti. Norint Lietuvai orientuotis į europinius valdymo standartus, būtina iš esmės pagerinti visų sričių vadybą. Lietuvos mokslas dar nepakankamai orientuotas į taikomuosius tyrimus, natūralų teorijos ir praktikos sujungimą. Tapę Europos Sąjungos nariais, turime gebėti save realizuoti. Tik visuotinė gerovė, aukštas kultūros lygis ir gerai išsilavinęs jaunimas bei geras demokratijos idealų supratimas leis Lietuvai tapti pilnaverte laisvos ES nare.

Per ribinio naudingumo teoriją, keinsizmą, neoklasikus, monetarizmą, neoliberalizmą ir institucionalistų pažiūras bandoma formuoti politologų ir ekonomistų bendrą tyrimų lauką. Didžiausias XX a. ekonomikos mokslo laimėjimas – makroekonominės teorijos sukūrimas. Didelis nuopelnas tenka Nobelio premijos laureatams: Milton'ui Friedman'ui, James'ui Tobin'ui, Franco'ui Modigliani'ui, Lawrence'ui R. Klein'ui, Robert'ui M. Solow'ui ir kt. Deja, Lietuvos atgimimo kelyje vyksta atvirkštinis procesas: socialinių mokslų susiskaitymas, t. y. užsienyje socialinių mokslų srityje daugiausia atliekama teorinių, o ne empirinių tyrimų. Tačiau Lietuvoje to pasigendama. Tarpukario laikotarpio intelektualų (D. Cesevičius, D. Budrys, P. Padalskis ir kt.) minčių tęsėjų gretos labai retos. Dabartiniams Lietuvos ekonomistams dažnai trūksta nuoseklumo ir plataus teorinio pasirengimo. Manychiau, kad XXI a. rengiamiems ekonomistams reikėtų gerokai sustiprinti matematizuotos ekonominės teorijos dėstymą. Be to, jie patys turėtų gebėti tokias teorijas ne tik interpretuoti, bet ir kurti naujas. Būtina ekonomikos teorijos ir praktikos simbiozė.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos ūkis, ribinio naudingumo teorija, keinsizmas, neoklasikų mokykla, monetarizmas, neoliberalizmas, institucionalistai, makroekonominės teorijos.

1. Įvadas

Aktualių Lietuvos problemų tyrinėjimas turi tapti visų mūsų vidiniu poveikiu, doroviniu asmens imperatyvu. Atgimusiai valstybei žengiant į rinkos ūkį, krašto veiklos aptarimas tapo gyventojų prioritetiniu tyrimo objektu. Per penkiasdešimt nelaisvės metų valstybinį piliečių galvą pakeitė sukaustytas, labai dogmatizuotas ir mažai savarankiškas, savivaldybių horizonto lygio ekonominis mąstymas.

Pirmiausia gyvenimas reikalauja objektyviai įvertinti 1940–1990 m. istorinį Lietuvos laikotarpį. Turime dirbti ne dėl kokių nors sąskaitų suvedinėjimo, netikslios informacijos, neapgalvotos inventorizacijos, bet dėl noro išsiaiškinti tikslus, ką esame padarę realaus, naudingo, konkretaus, o kas tarnavo vien tik visuomenės „proto išplovimui“, valstybės propagavimo aparato aptarnavimui.

XX a. Lietuvai buvo labai permainingas. Po Pirmojo pasaulinio karo atgimė Lietuvos valstybė. Pasauliui tai buvo nelaukta ir netikėta. Dar XX a. pradžioje Lietuvoje ir užsienyje mažai kas galvojo apie galimą Lietuvos politinį atgimimą, jos grįžimą į politinį Europos žemėlapi, bet tai įvyko.

Tarpukario metai (1918–1939 m.) Lietuvai buvo sunkūs ir sudėtingi. Vilniaus praradimas karinėse ir diplomatinėse kovose, Klaipėdos atgavimas tik autonominio vieneto teisėmis, pasaulinė ekonominė krizė (1929–1933 m.), Spalio eksperimentas Rusijoje, 1933 m. nacionalsocializmo įsigalėjimas Vokietijoje ir kiti panašūs įvykiai iš esmės

lėmė to meto Lietuvos gyventojų politinę orientaciją, kultūrinį žmonių gyvenimą, visuomenės idėjines nuostatas ir ekonominius bei politinius prioritetus.

1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas 50-čiai metų palaidojo Lietuvos politinę nepriklausomybę, valstybinį savarankiškumą. Tik 1990 m. Lietuvai buvo lemta atkurti nepriklausomybę, atsisveikinti su nemaloniais Antrojo pasaulinio karo padariniais.

Bėgo nepriklausomo gyvenimo metai, kurie šalies gyventojams nebuvo lengvi. Šalies gyventojams faktai ir skaičiai turėtų padėti nagrinėti XXI a. šalies ūkio plėtros dėsningumus, tendencijas. Negalima pamiršti to fakto, kad komandinės (vadinamos planine) ekonomikos pakeitimas moderniu rinkos ūkiu vyko gana nelengvai ir lėtokai. Tą patvirtina Lietuvos statistikos metraščiai, Lietuvos ekonomikos apžvalgos, apibūdinančios ūkinę raidą dviejų šimtmečių sandūroje.

Kodėl mažėjo krašto gamyba? Priežasčių daug ir jos įvairios. Sovietinės Lietuvos ūkinė raida, net pats ūkinės santvarkos pobūdis, išsamios ekonomistų, politologų ir ūkio istorikų analizės dar nesulaukė. Rimtai neišnagrinėti pramonės, žemės ūkio, paslaugų sferos, socialinės srities raidos dėsningumai 1945–1990 m. Galima tikrai konstatuoti, kad to meto Lietuvos ekonominis gyvenimas nebuvo natūralus, subordinuotas esamam karšto gamybiniam ir intelektualiniam potencialui, istorinėms šalies gyventojų tradicijoms, pasaulinio ūkio plėtrai ir patyrimui. Subjektyvūs veiksniai, o ne istorinė ūkio elementų priklausomybė, lėmė sovietinės Lietuvos ūkio ekonomiką. Autoritarinis Sovietų Sąjungos ekonomikos pobūdis nulėmė to meto Lietuvos ūkio pobūdį, kaitos neracionalumą.

Daug kam Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas 1990 m. buvo nelauktas, netikėtas. Teko pradėti tvarkyti Lietuvos ūkį, neturint jokio mokslinio įdirbio būsimums ekonominėms reformoms.

Dvidešimtajame šimtmeityje Lietuva pergyveno net tris esmines žemės ūkio reformas: tarpukario metų žemės ūkio reformą, prievartinę kolektyvizaciją, t. y. sodybų tuštėjimo metus, ir ilgai tebesitęsiantį privataus žemės ūkio sistemos atkūrimo laikotarpį. Ta paskutinioji žemės ūkio reforma buvo kaimui „kaip griaustinis iš giedro dangaus“. Nenuostabu, kad nauja ūkininkų karta praeityje ir dabar formavosi ir formuojasi gana sunkiai. Sunku dabar įžvelgti, koks bus ateities Lietuvos kaimas: vyraus jame modernūs šeimos ūkiai ar prekybinio pobūdžio dvarai; kokią formą ir mastą įgaus žemės ūkio kooperacija; kaip tvarkysis žemės ūkio produkciją apdirbanti pramonė, ūkininkus prižiūrinčios kredito įmonės. Toje srityje mes dar turime daug neaiškumų, neperspektyvaus ūkininkavimo.

Lietuvoje smulkus ir vidutinis verslas, amatai ir mažmeninė prekyba visada buvo specifinio pobūdžio. Iki 1940 m. Lietuvos versle dominavo kitataučiai. Lietuvos amatininkas netapo pramonės įmonių kūrimo pionieriumi. Lietuva neturėjo bent kiek gausesnio, savarankiško, verslaus, mėgstančio rizikuoti ir gyvenimo inovacijoms neabejingo **verslininkų sluoksniu**. Dviejų šimtmečių sandūroje verslininkui plėstis Lietuvoje daug kas trukdė: apyvartinių lėšų stoka, menka vartotojų perkamoji galia, valstybės institucijų biurokratizmas. Mano nuomone, buvo ir yra didžiausias stabdis sėkmingai Lietuvoje plėtotis verslininkystei tai, kad nebuvo ir nėra tikrų verslininkų, t. y. asmenų, turinčių verslininkystės polėkius. Sovietinis prekybininkas, paslaugų sferos vadovas, buvęs statybos ar pramonės įmonių organizatorius dėl blogų darbo tradicijų, etinių nuostatų, dešimtmečiais suformuoto gyvenimo būdo, greitai tampa tikru verslininku. Jiems būtina pakeisti „gaspadorišką“ mąstymą, suvokti vakarietiškas vertybes ir gyvenimo nuostatas, profesinės etikos normas. Palaiapsniui tai vyksta, bet sunkiai ir lėtai.

Lietuvai, orientuojantis į europinius valdymo standartus, būtina iš esmės pagerinti visų sričių vadybą, nes, anot Max'o Weber'io, „profesionalūs valdininkai ... yra modernios Vakarų valstybės ir modernaus Vakarų ūkio atstovai“. XX a. pabaigoje Lietuvos mokslas buvo nepakankamai orientuotas į taikomuosius tyrimus, natūralų teorijos ir praktikos sujungimą. Šių dienų Lietuvos ūkio specialistas turi mokėti suderinti vakarietišką racionalumą su rytietišku įžvalgumu.

Tuo metu, kai užsienio šalyse vyko reikšminga socialinių mokslų integracija, ieškoma naujų paradigmu, Lietuvoje buvo atvirkštinis procesas: socialinių mokslų susiskaidymas, nepagrįsta studijų programų įvairovė, jų pasiskirstymas tarp įvairaus profilio, moksliniu požiūriu silpnų mokslo įstaigų, fakultetų. Demokratinės visuomenės ir teisinės aplinkos Lietuvoje vizija yra integruoti Lietuvoje šiuo metu vykdomi teisiniai, politiniai, edukologiniai, sociologiniai, ekonominiai tyrimai. Užsienyje socialinių mokslų srityje daugiausia atliekama teorinių, o ne empirinių tyrimų. Lietuvoje to nepastebime.

2. Žvilgsnis į faktus ir įvykius

Dabar, kai atgimė demokratija, viešumas, teisėtumas, išnyksta istorijos raidoje susiformavę neteisingi praeities įvykių vertinimai. Tampa labai svarbu nustatyti Lietuvos Steigiamojo Seimo vietą mūsų politinės istorijos raidoje. Pabandykime tai padaryti.

Steigiamasis Seimas 1919 m. pradėjo kurti teisinę, demokratinę Lietuvos valstybę. Svarbiausias kiekvienos šalies Steigiamojo Seimo tikslas – konstitucijos paruošimas. Lietuvoje konstitucija pradėta svarstyti 1922 m. vasario 24 d. 176 posėdyje. Konstitucija buvo priimta 1922 m. rugpjūčio 1 d.

Žiūrėdami iš laiko perspektyvos, galime teigti, kad tai buvo **demokratiškiausia Lietuvos valstybės konstitucija**. Antras svarbus įstatymas, kurį priėmė Steigiamasis Seimas, buvo **Žemės reformos** įstatymas, pradėtas svarstyti Seime 1921 m. balandžio 19 d. Po ilgų svarstymų Žemės reformos įstatymas priimtas 1922 m. vasario 15 d., o balandžio 3 d. paskelbtas „Vyriausybės žiniuose“.

Svarbus Steigiamojo Seimo darbas švietimo ir kultūros srityje – Lietuvos Universiteto įkūrimas. Iš visų ekonominių įstatymų, priimtų Steigiamajame Seime, svarbiausi yra Piniginio vieneto ir Lietuvos Banko įstatymai. Iš viso Steigiamasis Seimas priėmė apie 300 įstatymų.

Steigiamojo Seimo idėjos nėra mūsų graži praeitis. Jos turi ateitį! Tad, be kitų švenčių, reikėtų prisiminti ir gegužės 15 d. – Steigiamojo Seimo sušaukimo datą – kai tautos atstovai dar kartą paskelbė pasauliui apie Lietuvos nepriklausomybę, tuo užbaigdami 1918 m. vasario 16 d. aktu pradėtą Lietuvos valstybės kūrimo etapą.

Tenka pasakyti keletą žodžių apie buvusią nepriklausomos Lietuvos pramonę, prekybą, ekonominę šalies pažangą, finansus. Nors Lietuvai savarankiškai gyventi teko tik du dešimtmečius, per tą laikotarpį socialinės politikos srityje buvo daug padaryta. Pagrindinė informacija yra paskelbta žurnale „Mokslas ir technika“ (1990 m. Nr. 5, Nr. 6, Nr. 7/8, Nr. 9). Iš ten skelbtos informacijos ir dabar galima pasimokyti teisinės technikos, politinio įžvalgumo, ekonominio racionalumo bei konkretumo. Lietuva ėjo teisinės valstybės keliu: palaipsniui buvo kuriami Lietuvos darbo apsaugos įstatymai, formuojama šiuolaikinė socialinė politika. Kaunas, Šiauliai, Marijampolė, Tauragė ir kiti Lietuvos miestai ne tik didėjo, bet ir „lietuviškėjo“. Ypač greitai augo Klaipėda. 1923 m. joje gyveno 28 tūkst. gyventojų, 1937 m. – 57 tūkst. Vyriausybės iniciatyva 1935–1939 m. pradėtos statyti darbininkų, amatininkų ir tarnautojų kolonijos. Statyba buvo valdžios finansuojama, o pastatyti namai su sklypais parduodami darbininkams ilgalaikiam išsimokėjimui.

1940 m. buvo lemtingi ir Lietuvos ekonomikos mokslui. Kraštui praradus nepriklausomybę, nutrūko natūrali ekonomikos mokslų raida, prasidėjo ekonominių tyrimų profanavimas, vietoj realios ūkinės tikrovės analizavimo – utopijos kūrimas. Padėtis nepagerėjo ir vokiečiams okupavus Lietuvą. Iš vokiečių didžiausius nuostolius patyrė žydų tautybės studentai. Jie išgyveno savo tautos genocidą.

Didžiausius nuostolius ekonomikos mokslai patyrė 1944 m., kai Lietuvą apleido prof. J. Pajaujis-Javis, dr. P. Padalskis (emigracijoje Padalis), J. Pažemeckas (emigracijoje Pažemėnas), dr. S. Stankus, prof. dr. J. Krikščiūnas; ūkio istorikai – prof. dr. Z. Ivinskas ir prof. dr. K. Avižonis, ekonomistai, praktinį ūkinį darbą derinę su teorine veikla: dr. V. Juodeika, prof. A. Tarulis, dr. G. Valančius, L. Dargis, dr. D. Micuta, ūkio geografijos dėstytojas dr. V. Viliamas.

Įvairiai susiklostė minėtų asmenų likimas emigracijoje. Dalis iš jų paliko nemažą literatūrinį palikimą, tiesa, daugiausia ūkio istorijos, ekonominės publicistikos srityse.

Apibendrinant tenka konstatuoti: Lietuvos ekonomistų, 1944 m. pasitraukusių į Vakarus, atliktas išsamus darbas, kuris Tėvynėje dar laukia mokslinio įvertinimo, aptarimo, nagrinėjimo, pripažinimo. Užsienyje išleistos knygos, žurnalai, enciklopedijos, įvairi emigracinė laikraštija turi būti įtraukta į mokslinį nagrinėjimą; būtina su jais supažindinti studentiją, doktorantus; remtis jais, ruošiant mokslinius darbus. Skaitydama šią literatūrą, Lietuvos studentija greičiau subręš intelektualiam darbui, išmoks objektyviau vertinti savo tautos nueitą kelią, supras, ką Lietuva prarado, atėmus jos nepriklausomybę.

Dažnai Lietuvoje sakoma: pasukime veidą į europinius siekius ir idealus. Tai ne naujiena. Jau tarpukario metais Europos rimtų politikų ir intelektualų tarpe kilo naujas klausimas: kaip sutvarkyti Europą tautiškai, politiškai, ekonomiškai, kad padaryti ją atsparią naujiems iššūkiams pasaulyje. Kilo suvienytos Paneuropos idėja.

Tarpukario metais į Europos šalių tarpą įžengė ir Lietuva, atkūrusi nepriklausomybę po Pirmojo pasaulinio karo. Palaipsniui mūsų tautos ateitis darėsi vis labiau priklausoma nuo Europos tautų šeimos likimo. Nors ir sunkiai, formavosi Baltijos šalių sąjunga.

Po Antrojo pasaulinio karo šalių kelias į Europos šalių gretas pasikeitė. Antrojo pasaulinio karo metais inteligentija ir politinis elitas, nuoširdžiai tikėdamas Atlanto chartijos principais, skatino tautą laukti pokario metais pasaulinės taikos konferencijos; patys jai intensyviai ruošėsi. Deja, taikos konferencija neįvyko. Lietuva liko okupuota ir 50 metų atkirsta nuo Vakarų Europos, JAV; negavo net Sovietų Sąjungos šalies – satelito statuso. Faktiškai vienintelė Lietuvos gyventojų teisė buvo nacionalinės kalbos laisvė marksistinei-lenininei ideologijai skelbti.

Tapę Europos Sąjungos nariais, turime panagrinėti strategijas, kasdieninį jaunimo darbą. Mūsų studentai, palyginti su jų kolegomis Vakaruose, dažniausia dar tik gerai mokosi, bet nestudijuoja – monografijos ir moksliniai straipsniai netapo studijų pagrindiniu objektu.

Studentus turime ruošti metodiškai, XXI a. specialistui nepakanka turėti daug žinių, reikia mokėti jas pritaikyti praktiškai. Ugdant toleranciją, reikia išmokyti studentus diskutuoti, analitiškai ir strategiškai mąstyti. Studentijos tarpe būtina skleisti vakarietišką galvoseną ir europietiškos demokratijos sampratą.

Laisvės troškimas sveikam asmeniui yra įgimtas dalykas. Tačiau, iškovojus laisvę, reikia sugebėti save realizuoti. Pažanga, visuotinė gerovė, aukštos kultūros lygis ir didesnis žmogiškumas, geresnis demokratijos idealų supratimas turi tapti nepriklausomos Lietuvos neatskiriamais idealais, gyvenant laisvos Europos šalių Sąjungoje.

3. Lietuvos mokslo studijos ir laisvos rinkos ūkis (ekonomikos mokslo genėzė)

XIX a. septintajame dešimtmetyje Vienoje, Londone ir Lozanoje pradėjo formuotis nauja ekonominė mokykla, vėliau įgavusi neoklasikos vardą. Jos branduoliu tapo ekonominė pusiausvyros teorija, apimanti ribinio naudingumo kryptis.

Ribinio naudingumo teorijos formavimosi pradžioje (1871–1891 m.) daug kur sustota pusiaukelėje. Didžiausias nuopelnas šiai teorijai priklauso Alfred'ui Marshall'ui (1842–1929 m.).

Daikto vertės susiformavimui reikalingas ir sąnaudos. Klasikai (A. Smith'as, D. Ricard'as, J. Say'us, J. S. Millis'as) kalbėjo apie prekių gamybos sąnaudas. Pirmieji neoklasikai (C. Menger'is, W. S. Jevons'as, O. Bem-Baverk'as, L. Walras'as) kalbėjo vien apie prekių naudingumą. A. Marshall'as abi šias teorijas sujungė. Pagal jį statybininkų darbą vertiname pagal pastatyto namo kokybę, o galimybė pastatyti tą namą priklauso nuo to, kiek šalies ūkyje yra kvalifikuotų statybininkų ir kiek kainuoja jų darbas.

Taip XIX a. pabaigoje susiformavusi neoklasikų mokykla palaipsniui plėtojosi iki XX a. trisdešimtų. Tačiau 1929 m. prasidėjo didžioji ekonominė depresija; už borto buvo išmesta kiekybinė pinigų teorija. Taip išmūšė J. M. Keynes'o valanda. Lūžį ekonomikos moksle padarė jo darbas „Bendroji užimtumo, procento ir pinigų teorija“, pasirodžiusi 1936 m. Taip atsirado keinsizmas–nauja ekonominė kryptis ekonomikos teorijoje.

Keinsizmas dominavo ekonomikos moksle iki 1965–1970 m., t. y. beveik 30 metų. Moksle labiau žinomas keinsizmas, o ne J. M. Keynes'o mokymas. Tarp keinsistų labiausiai žinomas lordas J. R. Hicks'as, parašęs plačios apimties studiją apie J. M. Keynes'o teorinius darbus. Tuo metu pats J. M. Keynes'as labiausia tapo žinomas J. Hicks'o interpretacijoje.

1940–1950 m. keletas amerikiečių ekonomistų su P. Samuelson'u priešakyje dėjo dideles pastangas, kad J. M. Keynes'o makroekonominę teoriją susietų su neoklasikinės mokyklos mikroekonominė analize. P. Samuelson'as ir jo mokiniai neoklasikų mikroekonomikai suteikė J. M. Keynes'o makroekonomikos schemą. Taip gimė „didžioji neoklasikinė sintezė“ – iš dviejų dalių sukuriama pozityvioji neoklasikinė teorija. P. Samuelson'o vadovėliai tapo parankine knyga visiems ekonomistams, taikantiems mišriąją ekonomiką. „Mišri ekonomika“ buvo bandymas surasti kompromisą tarp „diriguojamo“ ūkio ir ekonominio subjekto asmens laisvės, jos savarankiškumo.

Tačiau neoklasikinės sintezės atstovus atakavo institucionalistai, neokeinsistai. Dar keinsizmui besidžiaugiant savo klestėjimu, pasigirdo jį kritikuojančių balsų, oponuojančių jų ekonominei teorijai. Keinsizmo oponentų nuomone, J. M. Keynes'o ir J. R. Hicks'o doktrinoje per mažai dėmesio kreipiamą į pinigus: jiems skiriamas pasyvus vaidmuo ir jų funkcionavimo mechanizmas mažai nagrinėjamas. Monetaristų nuomone, pinigų masė yra įvairiausių ekonominių procesų kaitos pagrindinis veiksnys, todėl monetarizmą galima vadinti naujausia kiekybine pinigų teorija. Paties M. Friedman'o apibrėžimu tai yra pinigų paklausos teorija. Monetaristų požiūriu ūkinę politiką formuoja ne valstybės mokesčiai, išlaidos, palūkanų norma, o pinigų masė. Monetaristai vietoje fiskalinės politikos vyriausybės siūlo vesti aktyvią pinigų-kredito politiką.

Taip J. M. Keynes'as pagrindė pajamų priklausomybę nuo išlaidų, M. Friedman'as – pajamų priklausomybę nuo pinigų.

Tačiau, kitaip negu monetaristai, infliacijos ir kitus pinigų teorijos klausimus sprendė neoliberalai, pavyzdžiui, F. von Hayek'as (1899–1992 m.), senosios austrų mokyklos auklėtinis ir naujosios austrų mokyklos atstovas, kuris kartu su L. von Mises'u (1891–1973 m.) nuosekliai ir pagrįstai kritikavo socializmo ekonominę doktriną. Jis suvokė, kaip iš socializmo dvasios gimė fašizmas, suprato, kaip XX a. individualizmas pagimdė kolektyvizmo trauką, o lygybės siekimas atvedė žmoniją prie despotizmo. F. von Hayek'as buvo prieš valstybinę valiutos monopoliją, buvo spontaninės tvarkos teoretikas, savo mokslinėmis pažiūromis artimas institucionalistui W. Eucken'ui (1891–1950 m.).

JAV visą XX a. šalia neoklasikinės ekonominės teorijos buvo ir institucionalistinė ekonomikos teorija. Pagrindinis XX a. antros pusės institucionalistų ekonomistų pažiūros buvo tokios:

1. institucionalistai yra nusivylę neoklasikine ekonomika, jos abstraktizmu, statiškumu, hedonistiniu ir automatiniu požiūriu į žmogų;
2. institucionalistai reikalavo (ir dabar reikalauja), kad į ekonomikos teorijos objektą būtų įtraukti ir tie klausimai, kurie paprastai nagrinėjami kituose socialiniuose moksluose; jie mano, kad įvairiapusis požiūris į žmogaus elgsenos tyrimą yra daug vertingesnis ir produktyvesnis negu vien ekonominis;
3. institucionalistų netenkino kitų ekonominių mokyklų siauras kiekybinis požiūris į ūkinius klausimus, tų mokyklų empirizmas;
4. institucionalistai siekė didesnės visuomenės kontrolės verslui, dauguma jų teigiamai žiūrėjo ir žiūri į valstybės kišimąsi į ekonomiką.

Institucionalistų nuomone, viskas, kas vienaip ar kitaip siejasi su ekonomika, turi būti nagrinėjama ekonomikos teorijoje.

Prieš pradėdamas teorinius ekonomikos mokslo nagrinėjimus XX a. pabaigoje, noriu kai ką dar pastebėti.

Nepaisant to, kad XX a. 80-aisiais buvo daug skirtingų kryptių ekonomistų, ekonomikos mokslas nebuvo laikomas prestižišku.

Visi kalbėjo ir rašė apie ekonomikos mokslų krizę, ekonomistų nesugebėjimą pateikti visuomenei pamatuotų pasiūlymų, originalių sprendimų, infliacijos ir užimtumo klausimų nagrinėjimą tik naudojant Philips kreivę, kurios prasmė gana paprasta: aukšta infliacija yra ten, kur egzistuoja maža bedarbystė, o žema infliacija – kur aukštas bedarbystės lygis. Tai buvo tik empirinio fakto aprašymas matematinėmis priemonėmis. Gyvenimo praktika parodė, kad infliacijos reguliavimas yra gana sudėtinga problema, nes ją lemia ir formuoja daug veiksnių.

Taip tarp ekonomistų kilo ginčas apie ekonomikos mokslo teorinius pagrindus. Ekonomikos mokslo epistemologiniais klausimais diskusijos vyksta ir dabar. XX a. pabaigoje pasaulinė taikomoji ekonomika daugiausia orientavosi į šių klausimų nagrinėjimą: 1) mikro- ir makroekonometriką, prognozavimą, teorinius dinamikos eilučių tyrimus; 2) ekonominės teorijos eksperimentinius metodus; 3) sąnaudų – naudos analizę ir projektų vertinimą; 4) bendrosios pusiausvyros taikomuosius modelius; 5) politikos, socialinio gyvenimo mokslinius ekonominius tyrimus.

Visose srityse vyksta sėkmingas ekonomistų bendravimas su kitais, pirmiausia, socialinių mokslų atstovais. Pavyzdžiui, tiriant ekonominių sprendimų teorijos klausimus, esant neapibrėžtumo sąlygoms, ekonomistai daug mokosi iš psichologų, kurie jau seniai naudoja eksperimentinės psichologijos metodus, kuriais remiantis tiriamas žmogaus proto darbas. 2002 m. ekonomikos Nobelio premijos laureatas D. Kahneman'as paminėtą premiją gavo už „psichologinių tyrimų rezultatų integravimą į ekonomikos mokslą, pirmiausia, samprotavimų srityse ir už sprendimų priėmimą esant neapibrėžtumo sąlygoms“. Priminsiu, kad D. Kahneman'as –psichologas. Jo kolega V. L. Smith'as tais pačiais metais gavo premiją už „laboratorinių eksperimentų įtvirtinimą kaip empirinės analizės instrumentą ekonomikoje, pirmiausia, tiriant alternatyvinių rinkų mechanizmus“. V. L. Smith'as labiausia nusipelnė taikydamas savo teoriją ekonominiams eksperimentams atlikti. D. Kahneman'o tyrimai daugiau nukreipti į atskirų rinkos dalyvių sprendimus, vertinimų susiformavimą, pasirinkimo procesą. Jo darbas apie sprendimo priėmimą, esant netikslumui, turėjo didžiausią poveikį eksperimentinės ekonomikos raidai. Eksperimentinės ekonomikos metodikos srityse daugiau nuveikė V. L. Smith'as.

JAV vartojimo prekių rinkos ir demokratinių rinkimų procesų panašumas leidžia daryti toli siekiančias išvadas – formuoti politikoje politologų ir ekonomistų bendrą tyrimų lauką. Faktiškai tas ir padaryta. Bene įžymiausieji darbai čia priklauso Nobelio premijos laureatui J. M. Buchanan'ui ir jo mokslinei mokyklai. J. M. Buchanan'o ir jo mokinių nuomone, reikia surasti būdus, susiejančius teorinės ir politinės veiklos praktiką su neoklasikų ekonomine teorija. Pagal juos reikia kardinaliai patobulinti šiuolaikinių politinių sprendimų priėmimo mechanizmą. J. M. Buchanan'as 1986 m. gavo Nobelio premiją už „sutartinių ir konstitucinių principų teorijos tyrimus, priimant ekonominius sprendimus“, kurie

apėmė politinių žaidimų taisykles, elgesio normas, teorines procedūras ūkiniam gyvenimui tvarkyti. Taip atgimė „politinės ekonomijos“ terminas, kuris vėl tapo madingu. Šiandieninė politinė ekonomija yra mokslinės ekonominės politikos mokslas.

Gal ne toks ryškus, kaip politikos moksle, vyksta ekonominės teorijos suartėjimas su sociologijos, teisės, istorijos mokslais. Šioje srityje labai įsimintini Nobelio premijos laureatai R. Coase'as, Čikagos universiteto profesorius G. Becker'is, R. E. Lucas'as.

Prof. G. Becker'is gavo Nobelio premiją 1992 m., „kad mėgina surasti ekonominius komponentus tose visuomeninių santykių srityse, kurios tradiciškai skaitomos nepriklausomomis nuo ekonomikos“. Nutiesdamas tiltus nuo ekonomikos į sociologiją, G. Becker'is pabandė teorinės ekonominės analizės metodus panaudoti kitų, ne ekonominių visuomeninių santykių analizei atlikti, išryškinti žmogiškojo veiksnio reikšmę pačioje ekonominėje veikloje; kovojo už žmogiškojo kapitalo bendrosios teorijos sukūrimą.

Apskritai G. Becker'is ekonominius tyrimus siūlo taikyti ir pats juos sėkmingai taiko tose gyvenimo srityse, kur žmogaus elgseną lemia vien tradicijos, papročiai, visuomenės priimtos elgesio normos. Dabartinėje ekonominėje tyrimų sistemoje reikšmingą vietą užima „racionalių lūkesčių“ teorijos. Jau 1978 m. Nobelio premijos laureatas H. A. Simon'as nustatė, kad nors ateitis ir neapsprendžia dabarties, bet visus dabar priimamus ūkinius sprendimus stipriai sąlygoja numatoma ateitis. Norint nustatyti, koks bus gyventojų taupymo, investicijų, vartojimo išlaidų lygis šiandien ir rytoj, apskritai keliems periodams į priekį, tai galima nustatyti tik įsigilinus į lūkesčių formavimosi mechanizmus.

1995 m. Nobelio premijos laureatui R. E. Lucas'ui premija buvo paskirta už racionalių lūkesčių teorijos kūrimą ir jos panaudojimą, atliekant makroekonominę analizę ir formuojant ekonominę politiką. Šios teorijos – hipotezės – esmė yra tame, kad nereikia vartotojų ir gamintojų nagrinėti tiktai kaip makroekonominio reguliavimo objektų. Ir pas vartotojus, ir pas gamintojus yra savos gyvenimiškos nuostatos ir įžvalgos, padedančios ir trukdančios vyriausybės ekonominei politikai įgyvendinti.

Geros ir išsamios informacijos gali mums suteikti leidinyje esantis straipsnis „Ekonomikos Nobelio premijos laureatai statistikos ir metodologijos požiūriu“. Straipsnyje pateikiamas daugelio Ekonomikos Nobelio premijos laureatų apibūdinimas šalių, mokslinių sričių, nagrinėjamos tematikos atžvilgiu. Siūlau skaitytojams ja pasinaudoti. Dabar pasinaudosime maža jos informacijos dalimi.

Didžiausias XX a. ekonomikos mokslų laimėjimas – makroekonominės teorijos sukūrimas. Net 13 makroekonomikos problemų tyrinėtojų 1969–2005 m. buvo apdovanoti Nobelio premija. Pirmiausia iš jų minėtini: Milton'as Friedman'as, James'as Tobin'as, Franco'as Modigliani'is, Lawrence'as R. Klein'as, Robert'as M. Solow'as. Tai ekonomikos mokslo klasikai, įvairių sričių autoritetingi ekonomistai, daugelio tyrimo kryptų pradininkai. Tai grupei reikia priskirti tarptautinės prekybos ir tarptautinio kapitalo srautų tyrinėtojus Bertil'ą Ohlin'ą ir James'ą E. Mead'są, atviros ekonomikos teorijos kūrėją Robert'ą A. Mundell'ą. Prie makroekonominės analizės kartos ir gilesnio ekonominės politikos supratimo daug prisidėjo Robert'as A. Lucas'as.

Per nagrinėjamą laikotarpį nemažai premijų buvo įteikta už nuopelnus mikroekonomikos srityje. Minėtini šiuolaikinės finansinės rinkos kūrėjai Harry'is M. Markowitz'as, Merton'as M. Miller'is ir William'as F. Sharpe'as. Tai 1990-ųjų laureatai. H. M. Markowitz'as pasižymėjo sukurdamas vertybinių popierių paketo valdymo mikroteoriją. M. Miller'is ir W. Sharpe'as daugiausia tyrinėjo finansų rinkos pusiausvyros analizės klausimus. Už darbus finansų ekonomikos srityse 1997 m. ekonomikos Nobelio premija buvo apdovanoti Robert'as C. Merton'as ir Myron'as S. Scholes'as. Jų darbai leido naujai pažvelgti į finansinių sandėrių kainų susiformavimą.

Labai įvairiapusiška Goegre'o J. Stigler'io veikla. Tai vienas iš gamybinių struktūrų, rinkos dėsnių, valstybinio reguliavimo prižasčių bei pasekmių tyrinėtojų.

Darbus informacinės ekonomikos srityse pradėjo 1996 m. laureatai James'as M. Mirrless'as ir William'as Vickrey'us. Daugiausia jie nagrinėjo tarp rinkos dalyvių egzistuojančią informacijos asimetriją. Nepaneigiamas J. M. Mirrless'o indėlis nagrinėjant informacinių ryšių tarp vyriausybės ir privataus sektoriaus pasekmes mokesčių srityse, o W. Vickrey'o – aiškinant įvairius aukcionų tipus. Noriu dar pasakyti keletą sakinių apie interaktyviųjų sprendimų teoriją, jos darbuotojus Thomas'ą C. Schelling'ą ir Robert'ą J. Aumann'ą.

Interakcija – dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio sąveika, supratimas ir grįžtamasis poveikis. Už interaktyviųjų sprendimų teorijos sukūrimą 2005 m. ekonomikos Nobelio premiją gavo amerikietis Thomas'as C. Schelling'as ir Izraelio bei JAV pilietis Robert'as J. Aumann'as. Jų sukurta teorija padeda paaiškinti, kodėl vienais atvejais pavienių žmonių, bendrovių ir valstybių ekonominį bendradarbiavimą lydi sėkmė, o kitais atvejais – konfliktai. R. J. Aumann'o ir T. C. Schelling'o darbai išvystė lošimų teoriją kaip dominuojantį požiūrį į šį amžiaus senumo klausimą. 2005 m. R. J.

Aumann'ui ir T. C. Schelling'ui buvo paskirta Nobelio ekonomikos premija už „išplėstą mūsų sampratą, kaip galima spręsti konfliktus ir bendradarbiauti, naudojantis lošimų teorijos metodais“. Minėta laureatų sukurta teorija leidžia transformuoti socialinius mokslus, naujai pažvelgti į socialinių institucijų formavimą. T. C. Schelling'o knyga „Konfliktų strategija“ (1960 m.) jau tapo klasika ir daro įtaką, formuojant jaunos kartos mąstytojų strategiją.

4. Taikomoji ekonomikos mokslo analizė (Lietuvos atgimimo keliai)

Tuo metu, kai užsienio šalyse vyksta reikšminga socialinių mokslų integracija, ieškoma naujų paradigmu, Lietuvai būdingas atvirkštinis procesas: socialinių mokslų susiskaidymas, nepagrįsta studijų programų įvairovė, jų pasiskirstymas tarp įvairaus profilio studentijos, moksliniu požiūriu silpnų fakultetų. Demokratinės visuomenės ir teisinės Lietuvos vizija yra integruoti vykdomi teisiniai, politiniai, edukologiniai, sociologiniai, ekonominiai tyrimai. Užsienyje socialinių mokslų srityje daugiausia atliekama teorinių, o ne empirinių tyrimų. Lietuvoje to nepastebime.

Lietuvai reikalingas moksliskai stiprus socialinių mokslų valstybinis institutas. Jis turėtų nagrinėti ekonominius, politinius ir teisinius strateginius klausimus, susijusius su Lietuvos buvimu Europos Sąjungoje, numatyti Lietuvos ir jos institucijų raidą bendrame Europos dinamikos kontekste. Toks institutas turėtų atlikti tyrimus šalies regioninės ekonominės politikos srityje, plėtoti vadybos ir viešojo administravimo teoriją, tirti politinių sprendimų įgyvendinimo problemas, nagrinėti valstybės ir savivaldybių institucijų struktūrą, jų funkcijas ir veiklą.

Lietuvos ekonomikos mokslų raidai labai trukdo tai, kad šalyje nėra universitetinių ekonomikos institutų. Pasaulio ekonomikos mokslas sparčiai žengia specializacijos kryptimi. Norint ne tik sekti ir stebėti, bet ir dalyvauti pasaulinio ekonomikos mokslo kūrime, reikia mums labiau specializuotis tarp mokslo ir studijų, aukštųjų mokyklų, fakultetų, teisingiau pasidalyti darbą.

Atsižvelgiant į pasaulinio mokslo integracines tendencijas socialinių mokslų srityje ir prestižinių užsienio universitetų padėtį, reikėtų Lietuvos universitetuose sukurti pajėgius socialinių mokslų fakultetus, kuriuose specialistai būtų rengiami, atsižvelgiant į visą to universiteto tyrimą, intelektualinį potencialą ir šalies poreikius. Mano manymu, tik tokie fakultetai galėtų užtikrinti ekonomikos teorijos, ekonometrijos, taikomosios ekonomikos, euroekonomikos, teisės-ekonomikos, politikos-ekonomikos ir kt. artimų sričių kvalifikuotų specialistų parengimą Lietuvos ūkiui, švietimo, mokslo ir valdymo institucijoms.

Pažvelkime į visus paminėtus klausimus konkrečiau. Ką analizavo konkretūs Lietuvos ekonomistai?

Vieną iš intelektualiausių Lietuvos XX a. ekonomistų dr. D. Cesevičių stipriai veikė „diriguojamo“ ūkio teorijos. XX a. viduryje JAV mokslininkai, vadovaujami P. Samuelson'o, pamėgino susieti keinsistinę makroekonominę teoriją su neoklasikinės mokyklos mikroekonominė analize. Didžiausios neoklasikinės sintezės kūrėjų nuomone, šiuolaikinė Vakarų tipo ekonominė sistema gali sėkmingai kovoti su tokiais blogybėmis kaip bedarbiystė ir infliacija, jeigu joje pavyks teisingai išspręsti dvi problemas: a) užtikrinti netiesioginę, bet veiksmingą valstybės ūkio reguliavimo politiką; b) garantuoti vartotojų ir gamintojų elgesio laisvę.

Antrojo pasaulinio karo išvakarėse tokias idėjas kėlė dr. D. Cesevičius ir kiti Lietuvos ekonomistai, mišriosios ekonomikos šalininkai – dr. D. Budrys, dr. P. Padalskis, J. Pažemeckas, dr. S. Stankus, A. Tarulis. Jų nuomone, mišri ekonomika gali egzistuoti ir gerai funkcionuoti, kai valstybės intervencija į šalies ūkį nepažeidžia tradicinių Vakarų civilizacijos vertybių: demokratijos, asmens laisvės, privačios nuosavybės ir konkurencijos.

Apžvelgus tarpukario Lietuvos ekonomikos mokslo ir studijų raidą, pažymėtina, kad Lietuvoje buvo pastebimas perėjimas prie XX a. ekonominių teorijų (keinsizmo, neoklasikinės sintezės, ribinės analizės metodo), tačiau ir ekonominiuose tyrimuose, ir dėstant ekonomikos teoriją, dominavo XIX a. ekonomikos klasikai ir jiems artimos mokyklos. Ekonomistų karta, augusi ir baigusi ūkio studijas nepriklausomoje Lietuvoje ir Vakarų šalyse, jau gyvai domėjosi ekonomine ir socialine XX a. ekonomine moksline teorine mintimi. Didėjo profesionalumas atliekant ūkio tyrimus; mažėjo didaktinių straipsnių ekonomistų žurnaluose: „Ekonomika“ (1935–1940 m.), „Tautos ūkis“ (1930–1940 m.). Lietuvos ekonomistai lėtai, bet nuosekliai artėjo prie vakarietiškos ekonomikos mokslo ir studijų standartų.

Kuriant suvienytos Europos bendrą ekonominę politiką, kartu su kitais europiečiais Europos ekonomistų laukia dideli darbai. Praeityje Europą kūrė romanų, t. y. italų, ispanų ir ypač prancūzų tautos, nustatydamos ekonominio, visuomeninio, politinio ir kultūrinio gyvenimo formas ir sistemas, tai dabar į europinę, o per ją ir į pasaulinę kūrybą turime įsitraukti ir mes. Europos kultūros ir civilizacijos ateitis pasaulio mastu turi rūpėti visiems. Formuojant

postindustrinės Lietuvos visuomenės (žinių visuomenės) ekonominę mintį, būtina vadovautis šiomis nuostatomis (žr. žurnalas „Ekonomika“, 2005, 72(2), p. 54):

1. Ekonominė spauda Lietuvos gyventojams turi padėti greičiau pakeisti sovietiniais metais susiformavusias gyvenimo nuostatas.
2. Visų sričių specialistams modernizuoti ekonominį mąstymą; moderni Lietuvos verslo visuomenė neatsiras be mokslinių žinių, jos intelektualio ugdymo, neišgalėjus naujoms vertybėms.
3. Populiarinti mintį, kad Lietuvos ekonomistų bendrijoje didesnę pagarbą įgautų ekonominė sociologija, įsigalėtų analitiškumas, ekonominės politikos klausimai būtų sprendžiami ir nagrinėjami ne vien šalies, bet ir europinės ekonomikos kontekste.
4. Lietuvos ekonomistų tyrimuose reikšmingą vietą turi užimti ekonominė komparatyvistika ir institucinė analizė; reikia ne bet kokio ekonomikos augimo, bet skatinančio šalies gerovę, užkertančio kelią protų nutekėjimui.

Ekonominė teorinė mintis ir ūkio specialistų rengimas – labai svarbus bendras klausimas. Lietuvos ekonomistams XX a. trūko nuosekliaus ir plataus teorinio pasirengimo. Dabar šios klaidos neturime kartoti. Mūsų jaunieji ekonomistai – magistrantai ir doktorantai – turi perimti naujausias ir neoklasikinės sintezės atstovų ir monetaristų idėjas.

Rengiant Lietuvos ekonomistus XXI a. reikia gerokai sustiprinti bendrą Lietuvos ekonomistų mokslinį rengimą: matematizuotos ekonominės teorijos neturi gąsdinti ateinančio šimtmečio Lietuvos ekonomistų, jie patys turi sugebėti tokias teorijas kurti ir interpretuoti. Būtina pagerinti ekonomistų ir vadybininkų metodologinį rengimą. Ekonomistams magistrantams reikia plataus ir išsamaus ekonomikos metodologijos kurso, bakalaurams – kurso „Empirinė ekonominė analizė: tyrimo metodai ekonomikos moksle“.

Jau universiteto suole būsiamasis Lietuvos ekonominio gyvenimo „vairuotojas“ turi suvokti, kad pasauliui suprasti nepakanka racionalių žmogaus galių, nes jos yra tik vienas mąstymo proceso elementas. Intuicija, inspiracija, gyvenimo patirtis, mokėjimas išgirsti kitų žmonių nuomonę – tai kiti pažinimo elementai pasauliui suprasti. Žmogus, kuris neneigia emocijų, poezijos, filosofijos ir religijos paslapčių pasvarstymo, gali priartėti prie turtingos tikrovės gelmių, ekonominės šalies tikrovės. Vien racionalus žvilgsnis į tikrovę nėra pakankamas ekonominei politikai formuoti.

Šių dienų ekonomistas turi stebėti ir suvokti globalios ekonomikos transformacijas, matyti Lietuvos vietą poindustriniame pasaulyje, žinoti mūsų visuomenės realius pagrįstus kelius į gerovę. XXI a. ekonomistas turi sugebėti atsakyti į šiuos klausimus: 1) Kokį augimo kelią turėtų pasirinkti Lietuvos ekonomika? 2) Kaip Lietuvai organiškai įsiliesti į pasaulinę ekonomiką ir plačiau naudoti naujas technologijas? 3) Kokia ūkio struktūra Lietuvai dabar tinkamiausia? 4) Kokie Lietuvos ūkio konkurencingumo didinimo būdai? 5) Kaip susieti verslą su mokslinė mintimi?

Ūkio klausimus būtina nagrinėti ne tik tiktai grynosios ekonominės teorijos, bet ir praktikos reikalavimų požiūriu. Formuojant ekonominę politiką, būtina atsižvelgti į socialinius, politinius, kultūrinius visuomenės norų motyvus, tautos mentalitetą ir istorinę patirtį.

Literatūra

1. Becker G. S. 1981: *Treatise on an the Family*, Cambridge, MA: Harward University Press.
2. Bell D., Kristol J. 1981: *The Crisis in Economic Theory*, NewYork: Basis Books.
3. Blaug M. 1988: *Economics Through the Looking Glass*, London: Institute of Economic Affairs. Occasional Papers 88.
4. Boulding K. E. 1988: *Conflict and Defence. A General Theory*, NewYork: Harper University Press of America.
5. Buchanan J. M. 1986: *Liberty, Market and State: Political Economy in the 1980 s*, Brighton: Harvester Wheatsheaf.
6. Buchanan J. M., Tullock, G. 1962: *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor MI: University of Michigan Press.
7. Greenaway D., Bleaney M., Stewart I. (eds.) 1991: *Companion to contemporary economic thought*, Routledge: London.
8. Frank J. F. 1986: *The New Keynesian Economics*, Brighton: Harvester Wheatsheaf.
9. Greenaway D. 1990: On the efficient use of mathematics in economics: results of an attitude survey of British economists, *European Economic Review*, 34, p. 1339–1352.
10. Kahneman D., Tversky A. 1979: Prospect theory: an analysis of decision under risk, *Econometrica*, 47, p. 263–291.
11. Koopmans T. C. 1957: *Three Essays on the State of Economic Science*, NewYork: Mc. Graw-Hill.
12. Leijonhufvud A. 1968: *On Keynesian Economics and the Economics of Keynes*. Oxford University Press.
13. Lucas R. E., Sargent T. J. 1981: *Rational Expectations and Econometrics Practice*, London: Allen and Unwin.
14. Lucas R. E. 1972: Expectation and the neutrality of money, *Journal of Economic Theory*, 4, p. 103–104.

15. MacFadyen A. J., MacFadyen H. W. (eds) 1986: *Economic Psychology: Intersections in Theory and Application*, Amsterdam: North-Holland.
16. Martišius S. A. 2000: Lietuvos ekonomikos mokslo ir studijų raida XX amžiuje, *Ekonomika*, 50, p. 7–19.
17. Martišius S. A. 2006: D. M. Keinsio ir jo pasekėjų ekonominės teorijos, *Lietuvos statistikos darbai*, 44 (1), p. 48–57.
18. Martišius S. A. 2003: Ekonomikos mokslas dviejų šimtmečių sandūroje, *Ekonomika*, 63, p. 205–213.
19. Martišius S. A. 2006: Ekonomikos Nobelio premijų laureatai statistikos ir metodologijos požiūriu, *Lietuvos statistikos darbai*, 44 (2), p. 68–80.
20. Martišius S. A. 2005: Ekonominė analizė, nacionalinis ekonominis mąstymas ir Lietuvos ekonominė mintis, *Ekonomika*, 72 (2), p. 46–58.
21. Martišius S. A. 2005: Ekonominių teorijų raida 1870–1970 metais, *Pinigų studijos*, 2005 (2), p. 47–57.
22. McClockey D. 1985: *The Rhetoric of Economics*, Madison W. J.: University of Wisconsin in Press.
23. Robbins L. 1932: *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, London: Macmillan.
24. Sargent T. J., Wallace N. 1975: National expectations, the optimal monetary instrument, and the optimal money supply rule, *Journal of Political Economy*, 83, p. 241–253.
25. Schelling T. 1960: *The Strategy of Conflict*, MA: Harvard University Press.

NATIONAL ECONOMIC ACTIVITIES IN THE PAST AND IN THE FUTURE

Stanislovas Algimantas Martišius

Abstract. Lithuanian economy, over the last century, has been subject to significant changes and various vicissitudes. After restoring its independence (1918), Lithuania had to start everything from the very beginning, i.e. as soon as possible to commence the development of its own economy under challenging and complex political conditions. Small and medium-sized business, crafts, retail trade were the first significant changes. Unfortunately, Lithuania, at that time, was missing its own independent, entrepreneurial, life-innovation-sensitive entrepreneurs' layer. The foregoing was determined both by objective (the global economic crisis) and subjective (lack of working capital, negligible purchasing power, public institutions' red tape, etc.) reasons. The inter-war period was too short for Lithuania's economy to obtain the best possible results though certain conditions were ensured, and much solid work was done in the field of social policy. Current politicians and economists still have what to learn from that time political insight, economic rationality, legislative technique. Unfortunately, the Second World War and the subsequent authoritarian character of the Soviet Union's economy influenced the nature of Lithuania's economy, irrational attitude towards its changes taking place at that time. For very many, restoration of independence was unexpected. It was necessary to start managing Lithuanian economy in the absence of almost any practical, scientific expertise and input so that to begin objective and significant economic reforms. In order to focus on European management standards, Lithuania should substantially improve its management in all activity fields. Unfortunately, Lithuania's science is still lacking the applied research orientation, natural connection of theory and practice. Becoming a Member State of the European Union, we should manage to realize ourselves. Only universal prosperity, high level of cultural and well educated youth, as well as proper and sufficient understanding of democracy ideals will enable Lithuania to speed up its efforts and to become a full member of the free EU.

Marginal efficiency theory, Keynesian view, neoclassical attitude towards economics, Monetarism, Neoliberalism and institutionalists' attitudes, hopefully, will promote the efforts to form a base of uniform researches, favorable for political scientists and economists. Creation of macroeconomics, undoubtedly, is a major achievement of the 20th Century economics. Nobel Prize Laureates: Milton Friedman, James Tobin, Franco Modigliani, Lawrence R. Klein, Robert M. Solow and other famous scientists are the most prominent contributors in this field. Regretfully, the reverse process still often happens on the Lithuanian revival path: fragmentation of social sciences, i.e. theoretical researches are prevailing over the empirical studies in the field of social sciences abroad. Lithuania, however, is still lacking the same. The number of successors of the interwar-period intellectuals (D. Cesevičius, D. Budrys, P. Padalskis and others) is alarmingly low. Current economists do not have enough consistency and are not well prepared from the theoretical point of view. In my opinion, teaching assignments of the mathematized economic theory for the 21st Century's future economists shall be notably reinforced and enhanced. Furthermore, they should be able themselves not only to interpret such theories, but also to create new ones. Full symbiosis of the economic theory and practice is of vital importance.

Keywords: Lithuanian economy, marginal efficiency theory, Keynesian concept, Neoclassical School, Monetarism, Neoliberalism, institutionalists, macroeconomic theory.